

Onsdag 23/10 2013

Foto: Frederick Shawn/Polfoto

Forskere: Pak dog gulerødderne væk

| MICHAEL BRÆMER, MBR@UGEBREVETA4.DK

Det er forfejlet, når politikerne tror, at ledige kan presses økonomisk til at arbejde, siger forskere. For der er alt for lidt viden om den reelle effekt af økonomiske incitamerter. Fjern forhindringerne i stedet, lyder det. Økonomiprofessor mener dog stadig, at mange danskere får for lidt ud af at arbejde.

GEVINSTER Økonomiske lokkemadder og velrettede rap over tegnebogen. Det er hyppigt anvendte redskaber, når politikere vil have ledige op af sofaen og ud på arbejdsmarkedet. Men det svarer til at sætte en skrue i med en hammer, fordi det er det redskab, man tilfældigvis har ved hånden. For i virkeligheden ved vi ganske lidt om effekten af økonomiske incitamerter i forhold til ledige, vurderer to professorer over for Ugebrevet A4.

»Politikerne har stirret sig blinde på de instrumenter, de umiddelbart har til rådighed, nemlig de økonomiske incitamerter. Og så ignorerer de helt spørgsmålet, om de overhovedet virker, hvor meget de virker, og om andre ting ville have større effekt,« siger professor i statskundskab ved Aalborg Universitet Jørgen Goul Andersen.

Og professor på Aalborg Universitet Per H. Jensen, som forsker i danskernes arbejdskultur, er enig i, at den økonomiske incitamerstænkning er et politisk vildspor. Han mener, at danskerne er topmotiverede for at arbejde.

»80 procent af danskerne ville arbejde, selv om de ikke havde brug for pengene. Det samme gælder under halvdelen i et land som Spanien, der har en helt anden arbejdskultur,« fortæller han.

I virkeligheden er det lidt absurd, når politikerne roder sig ud i diskussioner om, hvorvidt udsigten til 2.000 kroner ekstra i lommen om måneden er nok til at få de svageste ledige til at lette sig fra sofaen og søge et arbejde – og om gevinsten er stor nok til at erhverve sig et par sko, mener Jørgen Goul Andersen.

»Økonomiske incitamerter ser ikke umiddelbart ud til at have den store betydning. Interessen for at arbejde er under alle omstændigheder også kun første skridt mod arbejdsmarkedet. Og det forbløffende er, at det er svært overhovedet at påvise nogen sammenhæng mellem på den ene side folks interesse og ihærdighed med at søge job og på den anden side, om de rent faktisk kommer i job,« siger Jørgen Goul Andersen.

Mindre væsentlig problemstilling

Når virkningen af økonomiske incitamenter ikke har haft førsteprioritet blandt forskerne i Danmark, skyldes det blandt andet, at danskerne i alle internationale undersøgelser er helt i top med hensyn til ønsket om at arbejde, uanset man har brug for pengene eller ej.

Samtidig har vi i Danmark temmelig skrappe krav om at stå til rådighed for arbejdsmarkedet og påtage sig job uden for éns eget fagområde. De to forhold gør problemstillingen væsentlig mindre i Danmark end i de fleste andre lande, fortæller professoren.

Til gengæld har forskningen klarhed over de mange andre forhold, der er med til at bestemme, om en ledig kommer i beskæftigelse eller ej. Det gælder ikke mindst barriererne. Dem burde politikerne se nærmere på, mener Jørgen Goul Andersen.

Danskerne er irrationelle

Per H. Jensen fra Aalborg Universitet mener, at politikerne kan fastlægge de økonomiske overførselsindkomster ud fra overvejelser om, i hvor høj grad man ønsker at bekæmpe fattigdom og sikre en ligeværdighed i samfundet uanset arbejdsmarkedstilknytning. Motivationen til at arbejde har vi i forvejen – faktisk i en grad, hvor vi er økonomisk irrationelle, påpeger han.

»For os er arbejdet en vigtig identitetsmarkør, hvor vi realiserer os selv og integrerer os i sociale fællesskaber. Sammenligner man danskerne med andre landes befolkninger er vi det land i hele Vesteuropa med den allerstørste arbejdsorientering, har en undersøgelse vist,« siger Per H. Jensen.

Den omvendte model

Hvis man endelig vil tænke i pisk og gulerødder, og overførselsindkomsterne skulle være i fuld overensstemmelse med, hvad man ved om incitamenter, skulle ydelserne faktisk være lave i starten af ledighed og så stige efterhånden som ledigheden trækker ud, påpeger professor Jørgen Goul Andersen.

»Man burde i virkeligheden piske korttidsledige i starten, hvis de er for langsomme til at komme i arbejde, og så lade ydelserne stige til sidst, når folk har været ledige i lang tid, og det mere bliver et spørgsmål om fattigdomsbekæmpelse. Det er jo det stik modsatte af nu, hvor vi skærper incitamenterne til sidst, når folk har været ledige længe,« siger han.

På kort formel viser forskningen nemlig, at økonomiske incitamenter har en vis betydning for, hvor hurtigt korttidsledige kommer i arbejde igen. Derimod virker økonomiske incitamenter langt mindre på længerevarende ledige. Incitamenterne får dem muligvis til at være mere ihærdige med jobsøgningen, men der kommer ikke mærkbart flere job ud af det.

»Først når man skifter fra gulerødder til en løkke om halsen og en placering oven på en faldlem, sker der noget. Truslen om at miste sit forsørgelsesgrundlag har som regel en effekt. Problemet er bare, at det ofte kun får et mindretal i arbejde,« understreger Jørgen Goul Andersen.

Og dermed får man en skyggeside frem af de økonomiske incitamenter, som virker modsat hensigten, advarer han:

»Forringer man lediges økonomiske vilkår, kan det føre til en social deroute, som kan ødelægge den lediges selvtillid og handlekraft. Det går i sidste ende ud over jobsøgning og mulighederne for at få et arbejde. For vi ved, at økonomisk fattigdom ret hurtigt skaber en dyne af passivitet.«

Professoren henviser til, at man tidligere har forklaret den højere ledighed i USA i forhold til Europa med den udbredte amerikanske fattigdom, som folk ikke var i stand til at bryde ud af, selv om jobbene var der.

Det kan stadig ikke betale sig

Det var økonomiprofessor Nina Smith, tidligere medlem af Velfærdskommissionen og vismand, der i 1995 fremlagde de første beregninger, som viste, at lavtlønnede havde begrænset udbytte ud af at arbejde i forhold til at være på understøttelse.

Dermed startede hun debatten om, hvorvidt det kunne betale sig at arbejde. En debat, som tidligere beskæftigelses- og finansminister Claus Hjort Frederiksen (V) ivrigt engagerede sig i op gennem nullerne. Det kunne det alt for ofte ikke, men det burde det, mente han. Det er også den holdning, Venstres aktuelle forslag om et såkaldt 'moderne' kontanthjælpsloft udspringer af.

Dengang påviste Nina Smith, at 20 procent af ledige fik under 500 kroner mere om måneden ud af at arbejde i forhold til at være på understøttelse efter skat, omkostninger til transport og børnepasning.

Hun mener stadig, at gevinsten ved at arbejde er så beskednen for mange, at den går ud over fleksibiliteten på arbejdsmarkedet. Det skal i højere grad kunne betale sig at arbejde, mener hun. Men hun vil ikke forholde sig til den nuværende debats 2.000 kroner eller udstikke en universel regel for, hvor meget ekstra det skal give at arbejde i forhold til at modtage overførselsindkomst, hvis arbejdsmarkedet skal holdes toptrimmet.

»Selvfølgelig har det betydning for, hvor fleksibel man er, om man får noget ud af at arbejde. Men vurderingen af den gevinst varierer fra person til person,« pointerer hun og forklarer:

»De højtuddannede, som karrieremæssigt kan miste meget ved at gå ledige et par år, er typisk villige til at pendle 100 kilometer for et job, også selv om det faktisk ikke kan betale sig økonomisk. Problemet er hos de mennesker, som ikke har særlig store karriereperspektiver og et job, der i sig selv ikke er udfordrende og motiverende,« mener hun.

Moralsk synspunkt

Professor Per H. Jensen afviser imidlertid fuldstændig Nina Smiths argumentation, om at der skulle være en arbejdsfremmende gevinst at hente ved at skære i lediges overførselsindkomst.

»Det lyder jo rigtigt, når hun siger, at det skal kunne betale sig at arbejde. Hvem ved sine fulde fem vil sige, at det ikke skal kunne betale sig? Men det er jo et moralsk synspunkt, som ikke har noget med videnskab at gøre. Jeg er enig i, at vi havde et samfundsmæssigt problem, hvis 20 procent faktisk blev liggende hjemme. Men sagen er jo, at vi ikke bliver liggende, fordi der er mange andre grunde end økonomiske til, at vi arbejder,« siger han.

Når det er sagt, vil han dog samtidig gerne understrege, at det godt kan være, at 500 kroner månedligt i '99 og 2.000 kroner månedligt i dag ikke betyder noget for en økonomiprofessor, men at det godt kan betyde noget for en person i udkanten af arbejdsmarkedet.

»Når man spørger arbejdsløse, hvad der er den nedre grænse for, hvad de vil arbejde for, nævner de et beløb, der ikke er meget større end dagpenge. Og der er endda mange, der er parate til at arbejde for mindre,« påpeger Per H. Jensen.

Det kan have noget at gøre med de langsigtede økonomiske incitament, som er langt større end de kortsigtede, og den høje indkomstmobilitet, vi har i Danmark, mener Jørgen Goul Andersen.

»Moralen er, at det er ligegyldigt, hvad jeg får i morgen. Det vigtigste er, hvad jeg har mulighed for at tjene om to eller fem år. Folk er jo bevidste om, at deres vigtigste aktiv er deres arbejdskraft, som hurtigt risikerer at blive mindre værd eller i værste fald usælgelig, hvis den ikke bliver brugt,« siger han.

Fremtidsmuligheder lokker

Nina Smith understreger, at det i høj grad er et politisk valg, om man ønsker stærke incitament til at arbejde eller i stedet vil satse på, at borgerne går på arbejde, selv om det måske ikke betaler sig.

Hun mener, at den politiske diskussion er vigtig at tage. Og det er efter hendes vurdering ikke en diskussion, som man kan undgå at forholde sig til, selv om man bekender sig til den skandinaviske velfærdsmodel.

»Det er ikke min opgave at drage politiske konklusioner. Men jeg synes, det er klogt af Socialdemokraterne og SF, at de er begyndt at tale om ret og pligt og har åbnet for en diskussion om normer og holdninger til at arbejde. For alternativet er den liberale velfærdsstat,« mener hun.

Historisk set giver hun Jørgen Goul Andersen og Per H. Jensen ret i, at høj arbejdsmoral har forhindret os i at ryge i den faldgrube, som en beskedent forskel mellem overførselsindkomst og lave lønninger udgør.

Men hun ser den røde lampe lyse i en nylig undersøgelse, hvor man så på, hvad folk i forskellige lande opdrager deres børn til, og hvad holdningen til overførselsindkomster er. I de skandinaviske lande lagde man ifølge hende ikke så meget vægt som i andre lande på, at man skal arbejde.

Det får Nina Smith til at betone vigtigheden af at gøre velfærdsstaten til et moralsk projekt, hvis man ikke politisk ønsker den liberale velfærdsstat.

»I takt med, at vi har en velfærdsstat, der har eksisteret over generationer, vokser børnene op i et samfund, hvor det er noget selvfølgeligt at være på overførsel, hvis man ikke lige finder jobbet motiverende. Jeg mener, at hvis man vil bevare den skandinaviske velfærdsmodel, så er det fuldstændig nødvendigt at opdrage generation efter generation i de normer, der følger med. Det vil sige pligt og ret i nævnte rækkefølge,« siger hun.

Det danske arbejdsmarked er sundt

På trods af de seneste års medieombruste sager om Fattig-Carina og Dovne-Robert er der ifølge Jørgen Goul Andersen ikke tegn på, at danskernes opbakning til størrelsen af kontanthjælpen og understøttelsen er svækket. Tværtimod er der i de målinger, der er foretaget tilbage fra 1999, en svag tendens til, at man gerne vil give lidt mere.

»Nu som før betragter det store flertal af danskerne kontanthjælpen og understøttelsen som passende. Carina-sagen skabte en bølge, for folk blev overraskede over rådighedsbeløbet hos 'fattige', som Carina i øvrigt slet ikke hørte til. Men efter et år var den væk,« fortæller han.

Der er heller ikke tegn på, at arbejdsmarkedet i dag fungerer dårligere end tidligere, hvis man holder andelen af ledige stillinger op mod arbejdsløsheden. Altså ser på, om ledige udnytter de jobåbninger, der er.

Det gjorde Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (AE) i en analyse for nylig, og her var en af konklusionerne, at sundhedstilstanden af det danske arbejdsmarked faktisk er bedre end i mange af de andre lande, vi normalt sammenligner os med og på ingen måde i forværring.

I første halvår af 2013 var der 9.400 tilfælde, hvor der havde været problemer med at få besat en stilling, finder AE. Det skal holdes op mod hele 47.000 i første halvår 2006.

Og i lande som Sverige, Finland, Belgien og Storbritannien er der i alle lande en højere andel af ledige stillinger på arbejdsmarkedet end i Danmark, selv om deres arbejdsløshed er højere end vores, fremgår det af AE's beregninger.

»Debatten om, hvorvidt det danske arbejdsmarked fungerer godt nok er meget relevant. Men debatten bør ikke føres på baggrund af fordomme og enkeltstående tilfælde som Dovne-Robert. Hvis man i debatten kun forholder sig til fordomme, kommer der intet konstruktivt ud af en i øvrigt relevant debat,« mener senioranalytiker Erik Bjørsted fra AE.